

№ 30 (383)
Жнівень 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Рэгіён: *Шо, што ў цэнтры Еўропы* – стар. 3

Неабыякавыя развагі: *беларусы спраўдзіліся як нацыя?* – стар. 4

Спадчына: *вяртанне М. Грушвіцкага* – стар. 5

Краязнаўчы летнік

Вандроўкі «Рамантыка»

На працягу ўжо некалькіх гадоў у Клімавіцкім цэнтры турызму, краязнаўства і экскурсіў дзяцей і моладзі працуе палатачны перасойны турысцка-азда-раўленчы летнік «Рамантык». У чэрвені-ліпені былі арганізаваныя тры змены, за якія адпачылі 120 дзяцей.

Праца ў летніку ладзілася такім чынам, каб дзеці не толькі добра адпачылі, але і даведаліся шмат новага і цікавага пра старажытнае мінулае некаторых паселішчаў Беларусі. Першая змена летніка праходзіла па маршруце Горкі-Леніна-Орша. У Горках усіх уразіла сельскагаспадарчая акадэмія. У гэтай установе займаецца шмат студэнтаў не толькі з Беларусі, але і з-за мяжы. Пабывалі дзеці ў Батанічным садзе, наведалі школу мастацтваў, гарадскі парк.

Цікавай была паездка ў сяло Леніна, дзе знаходзіцца музей Савецка-Польскай садружнасці. Спадабаліся ўсім этнаграфічны музей у педагагічным каледжы. Запомніцца дзецям і наведванне помнікаў і абеліскаў савецкім і польскім воінам, якія загінулі ў часы Вялікай Айчыннай вайны. Таксама мы сустрэліся і з мясцовым краязнаўцам Марыяй Ісакаўнай Новікавай. Юныя турысты гралі на народных музычных інструментах, спявалі песні. Добра, што ёсць людзі, якія даносяць да сённяшніх дзён тое мінулае, без якога не можа быць будучыні.

Наступным аб'ектам нашага падарожжа была Орша. Хапіла ўражанняў і тут. Асабліва запомніліся Свята-Ільінскі жаночы манастыр і Свята-Богаяўленскі Куцеінскі муж-

чынскі манастыр, у якіх праводзіліся духоўныя размовы. Цікавыя экскурсіі па гістарычных месцах горада, этнаграфічным музеі «Млын», у цэрквы, касцёлы, дзіцячы парк «Крайна пудаў» – усё спрыяла выхаванню высокіх патрыятычных якасцяў у дзяцей.

Падарожнікі з другой змены адправіліся ў старажытнае Гродна. Горад уразіў юных турыстаў прыгажосцю і багатай гісторыяй. Для дзяцей былі праведзеныя экскурсіі па маляўнічых вуліцах, заапарку, па Старым і Новым замках. Убачылі яны таксама вежу пажарнага дэпо,

кафедральны касцёл Святога Францішка Ксаверыя, Свята-Пакроўскі праваслаўны кафедральны сабор. Цудоўна бавілі час і ў агракультурным комплексе «Гарадзенскі маёнтак «Каробчыцы»». Не менш цікавымі, на мой погляд, былі забавы ў гарадскім парку і аквацэнтры. Добрым быў таксама адпачынак на турбазе «Мелавыя горы», якая знаходзіцца на беразе магутнага Нёмана. Прырода і шматвяковая гісторыя Гродзеншчыны ўразілі і захапілі юных клімаўчанаў.

На трэцяй змене дзеці таксама падарожнічалі. Яны пабывалі ў Магілёве, Александры і Оршы. Уражанняў хопіць надоўга!

Наталля РАБЦАВА,
метадыст Клімавіцкага ЦТКіЭ

Афіцыйна

Міністэрства культуры Беларусі і Генеральная пракуратура прынялі сумесную пастанову аб супрацоўніцтве па пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны

Як паведамляе прэс-служба Мінкульты, сумесная пастанова прынятая «ў мэтах павышэння эфектыўнасці барацьбы з парушэннямі заканадаўства ў сферы аховы гісторыка-культурнай спадчыны і папярэджання такіх парушэнняў».

Дакумент вызначае мэты, асноўныя напрамкі, формы і парадак абмену інфармацыяй з прыцягненнем тэрытарыяльных органаў пракуратуры і ўпраўленняў культуры аблвыканкамаў і Мінгарвыканкама,

якія ўваходзяць у сістэму Міністэрства культуры.

У межах дамоўленасці Мінкульт і Генпракуратура плануюць праводзіць сумесныя праверкі выканання заканадаўства аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны, абменьвацца інфармацыяй і прымаць захады арганізацыйнага і прававога характару ў мэтах забеспячэння аховы, належнага выкарыстання і ўтрымання помнікаў даўніны.

Паводле матэрыялаў інтэрнэту

Антыкварныя творы

У маёй асабістай бібліятэцы захоўваюцца антыкварныя творы і выданні. Сярод іх настольны календар на 1931 год (выданне віленскага выдавецтва). Яго змест выклікае цікавасць і сэнна, хаця з таго часу прайшло 80 гадоў.

У сувязі з юбілеем Максіма Багдановіча хачу падзяліцца з чытачамі яго вершам «Беларусь» і партрэтам-фатаграфіяй. Гэты верш размешчаны ў календары і лічыцца малавядомым творам паэта. Вось некаторыя радкі:

*Беларусь, Беларусь!
Агнём імя тваё мне гарыць
І з песняю-ласкай
маткі нясецца.*

*Страшным агнём
у размове стаіць
І грывота ўгнеў раздаецца.
Як нявехна ў народная сям'я,
Ты пасагу сабе*

*не надбала,
Залатыя клейноты тваі
У пыху сёстрам сваім даравала.*

У календары надрукаваныя творы Янкі Купалы з фотаздымкам, Якуба Коласа з партрэтамі, Алеся Гаруна, Цішкі Гартнага, Змітрака Бядулі, Уладзіміра Жылкі, Леапольда Родзевіча, Наталлі Арсенневай, Міхася Чарота, Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Пушчы, Андрэя Александровіча, Язэпа Падабеда, Паўлюка Труса, Цёткі ды інш. Пад загаловам

Поэт Максім Багдановіч

кам «Нашы культурныя дзеячы» змешчаныя партрэты Антона Луцкевіча, Антона Трэпкі, Радаслава Астроўскага і Ігната Дварчаніна.

Перыядычна антыкварныя творы экспануюцца ў школах, ліцэях, гімназіях, бібліятэках і пад час гарадскіх масавых мерапрыемстваў.

**Ілля БАРЫСАЎ,
г. Скідаль**

і маркетынг

Нядаўна аўтацэнтр «Атлант-М Баравая» Ford правёў у сваіх сценах Дзень беларускай мовы. Супрацоўнікі сэрвіснага цэнтра не толькі размаўлялі на беларускай мове, але і дарылі наведнікам аўдыёкніжку. Сродкі візуалізацыі таксама былі замененыя: бэйджы, таблічкі, прайсы ды іншае перакладзеныя з рускай мовы на беларускую.

Як падкрэсліў дырэктар аўтацэнтра «Атлант-М Баравая» Ford Сяргей Елістратаў: «Выкарыстоўваючы новую форму дыялогу, мы імкнемся даць беларусам магчымасць мець такія зносіны, якія ім падабаюцца. Асобныя кліенты з задавальненнем размаўлялі па-беларуску, і нам вельмі хочацца, каб яны заўсёды мелі такую магчымасць пры наведванні нашага аўтацэнтра. Мы не ставім перад сабой задачу зрабіць беларускую мову стандартам зносінаў. Наша мэта, як і кампаніі Ford, даць людзям лепшае – прадаставіць свабоду ў выбары не толькі якаснага аўтамабіля, але і мовы зносінаў».

Ул. інф.

FORD FIESTA AMBIENTE

Рухавік: 1.25 Duratec 16V
 Тып паліва: Бензін
 Магутнасць рухавіка, kW / к.м.: 60 кВт/82 к.м.
 Скрынка перадач: 5-ступіная, механічная.

- Цэнтральны замок з дыстанцыйным кіраваннем, два складаныя ключы
- CD-прайгравальнік з 2 дынамікамі
- Камфортныя зотрымае выключэнні фар
- Таніраванае шкло
- Дэакоксаная галігенная фары з чорным апраўленнем
- Інтэлектуальная сістэма аховы (IPS)
- Падзішкі бясшумныя і гідравічныя
- Антыблак ірваная сістэма тармазавання з сістэмай падтрымкі экстранага тармажэння (ABS)
- Унутраны пазначнік повороту і вяртальнае ластэра

Гарантыя на аўтамабіль:
 2 гады без абмежавання прабегу
 12 гадоў ад скразной карозі кузава
 2 гады на лакафарбаванне пластыкаў

Міжсервісны інтэрвал:
 адзін раз у год альбо праз 20 000 км прабегу аўтамабіля

Падпісання на «Краязнаўчую газету» можна ў кожным паштовым аддзяленні краіны

Індывідуальная падпіска	Індэкс 63320
1 месяц	9 740 руб.
3 месяцы	29 220 руб.
6 месяцаў	58 440 руб.
Ведамасная падпіска	Індэкс 633202
1 месяц	9 983 руб.
3 месяцы	29 949 руб.
6 месяцаў	59 898 руб.

Фальклор – духоўны хлеб

У Гомельскім абласным цэнтры народнай творчасці пабачылі свет два зборнікі Міколы Котава: «**Народныя гульні, карагоды і танцы**» і «**Традыцыі беларускага народа. Сцэнічныя абрады**».

Мікола Конанавіч старанна збірае па каліве і адраджае да першароднай красы дыяменты фальклорных карункаў. Фалькларыст і балетмайстар вядомы далёка за межамі Беларусі. Гэта працавіты і няўрымслівы чалавек, сапраўдны патрыёт Беларусі, які заўсёды знаходзіцца ў творчым пошуку. Ён імкнецца захаваць народную спадчыну беларусаў, бо добра ведае, што яна, нібыта гаючая і чысцютка крыніца, жывіць нацыянальную культуру, не дае перарвацца традыцыям.

Займаючыся народнымі танцамі, Мікола Котаў не абмінуў увагаю беларускія гульні, абрады. Цікаўны руплівец усё занатоўвае дзеля таго, каб мы не забыліся пра свае карані, пра

той моцны стрыжань, на якім трымаецца чалавечы род.

Спакон вякоў шанаваліся і захоўваліся найлепшыя ўзоры народнай творчасці. Кожны, хто дакранаецца сэрцам да гэтага дзівоснага характа, робіцца святлейшым і душой, і думкамі, і справамі. Як лічыць Мікола Конанавіч, кожны абрад і звычай маюць права на сцэнічнае жыццё, бо гэта тая скарбонка, якая вучыць любіць родную зямлю, людзей, з павагай і любоўю ставіцца да здабыткаў продкаў.

Будзем спадзявацца, што абедзве кніжачкі М.К. Котава будуць перавыдадзеныя ў дзяржаўнай друкарні, таму што яны – найлепшы дапаможнік для школьнікаў, студэнтаў, настаўнікаў, работнікаў культурных устаноў, выкладчыкаў, увогуле для ўсіх цікаўных.

**Людміла МЕЛЬНИКАВА,
вядучы метадыст Гомельскага
абласнога цэнтры народнай
творчасці**

М. Котаў (на пярэднім плане) і маладая змена

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА 63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кашт	падпіскі _____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Аб тым, што геаграфічны цэнтр кантынента знаходзіцца менавіта ў іх краіне, сцвярджаюць жыхары Літвы, Польшчы, Украіны, Славакіі. Пытанне дагэтуль заставалася адкрытым таму, што для вылічэння выкарыстоўваліся розныя спосабы – даволі састарэлыя і з высокай ступенню хібнасці. У методыцы, прапанаванай беларусамі, ужыты найноўшыя навуковыя дасягненні, а ўсе вылічэнні зрабіў камп'ютар.

Спрачаюцца не толькі ў розных краінах. На права звацца цэнтральнаеўрапейскімі прэтэндуюць адразу тры раёны Віцебшчыны: Полаччына, Ушаччына і Глыбоччына. Аднак самымі спрытнымі аказаліся глыбчане, а яшчэ дакладней – жыхары вёскі Івесь. Яны нават убілі калок у зямлю і паказваюць яго ўсім, хто жадае пераканацца. Зыходзяць яны з таго, што менавіта іх вёска бліжэйшая да возера Шо, ад якога і варта скасаць.

Сёння дакладна вядома, што цэнтр Еўропы – возера Шо, што ў Глыбоцкім раёне. Гэтая дзіўная навіна нядаўна стала вядомай ўсім, хоць вылічэнні, дзякуючы якім возера з таямнічай назваю, вызначанае як «пуп» бабулькі Еўропы, праведзеныя яшчэ 5 гадоў таму. Адкрыццём мы абавязаныя доктару геаграфічных навук Валеру Аношку, доктару тэхнічных навук Аляксею Саламанаву і супрацоўнікам аб'яднання «Белкосмагеадэзія» – галоўнаму інжынеру Мікалаю Бандарчуку і яго намесніку Барысу Фурману.

Зацікавіліся цэнтрам Еўропы і мы, настаўнікі і вучні Вілейскай гімназіі № 1 «Логас», таму турыстка-спартыўны летнік «Вандроўнікі» арга-

Падарожжа ў цэнтр Еўропы

нізавалі менавіта па так званым цэнтры Еўропы – і не пашкадавалі. Дваццаць адзін вучань гімназіі і тры настаўнікі выправіліся ў падарожжа. На цягніку даехалі да станцыі Зябкі, а там пешшу. 4 км – і возера Доўгае – самае глыбокае возера ў Беларусі (53,7 м, паводле іншых крыніцаў – 56–57 м). Вада чыстая-чыстая, жывуць ракі і мноства рыбы. Вартае месца для адпачынку. Там мы затрымаліся на 2 дні.

Праз вёску Псуя перайшлі на возера Шо – самае вялікае ў Глыбоцкім раёне, якое і з'яўляецца цэнтрам Еўропы. Адкуль такая назва –

Шо? Паходзіць яно, паводле меркаванняў навукоўцаў-філолагаў, з вугорскіх крыніцаў і перакладаецца даволі проста – вада. А на дне возера – спраўдны старажытны некропаль. Незлічоная колькасць магільных камянёў і каменных крыжоў. Мясцовыя жыхары гавораць: «Паедзем на крыжы рыбу лавіць». А раскажаў нам цікава пра ўсё былы старшыня Псуйскага сельсавета Савета Пётр Юруць.

– Па маім сельсавеце манеты знаходзяць самыя розныя: і галандскія, і англійскія, і Вялікага Княства Літоўскага, – спакойна так пералічвае Пётр Юруць. – Я сам і манеты знаходзіў, і на канечнікі дзідаў. Асабліва касцяны добры. Не губляю надзеі, што тут усё-ткі будзе турыстычны цэнтр, тады я выстаўлю сваю калекцыю.

А археолагі – сваю. Бо ў гэтым азёрным краі мноства самых старажытных курганоў, шматлікія з якіх адносяцца да VII–X стагоддзяў. Распавядаюць, што ў адным з пахаванняў знайшлі сямігадовага хлопчыка, побач з дзіцем ляжалі сякера і чэрап барана.

Далей шлях прывёў у заказнік «Галубоў Сад», што на беразе возера Доўгага. Незвычайнае месца, быццам зачараванае. Якраз пайшоў дождж. Добра, што намёты паспелі паставіць. І заўважылі вось

П. Юруць

што: дождж, здаецца, прайшоў, неба пасвятлела, і раптам хмары вараваюцца назад – і зноў навальніца, гром... І так некалькі разоў. Маланка так біла ў старыя дубы, што страшна рабілася. Толькі потым нам раскажаў Пётр Юруць, што гэтае месца зачараванае. Некалі тут быў маёнтак пана, а ў ім – мноства змеяў, вужоў. Вось пан і паклікаў чараўніка, каб пазбавіць месца ад паўзучых гадаў. З таго часу тут іх няма, а вось прырода злучаецца. Ужо сыходзяць з заказніка, мы бачылі, што над тым месцам доўга яшчэ ішоў дождж і бліскала маланка.

Наступны прыпынак – возера Белае, а побач азёры Баброва і Крывое (ужо арадаванае і закрытае для наведвання). Яшчэ тры кіламетры – і рака Шоша каля вёскі Перавоз. Таксама цікавае месца. На беразе вялікі курган – добрая пляцоўка для

размяшчэння летніка. Там і альтанка стаіць, і кастрышча наладжанае. Асталаваліся. Толькі потым даведаліся пра паданне, што курган нібыта быў насыпаны езуітамі, якія жылі ў Глыбокім.

А далей возера Пліса. Асноўнае ж багацце яго – чыстая вада. Побач сасновы лес, дзіцячы аздаравленчы летнік «Изумрудный» і пляж. Выдатнае месца для адпачынку. Два дні мы гулялі ў пляжны валебол, купаліся, хадзілі на мерапрыемствы ў летнік.

Нашае падарожжа закончылася, але ўспаміны і добры настрой будуць суправаджаць нас яшчэ доўгі час. Здаровы адпачынак на прыродзе – гэта зарад сілаў на цэлы год. І не трэба ехаць за мяжу. Дастаткова цікава і прыгожа ў нас, у Беларусі.

Алена МАЧЭЛЬ,
кіраўнік падарожжа

Калекцыянерат, і не толькі

Ліра і тар

Выйшаў сумесны выпуск Беларусі і Азербайджана «Музычныя інструменты». На марцы № 874 змешчана выява колавай ліры, № 875 – тар.

Калі першы інструмент мы добра ведаем, нядаўна пра яго мы распавялі ў «Малой краязнаўчай энцыклапедыі», то пра другі варта сказаць. Гэта струнный шчыпковы інструмент, распаўсюджаны ў Азербайджане. Ён – адзін з многіх нацыянальных інструментаў, для якіх спецыяльна ствараюцца музычныя творы. Пад час ігры тар трымаюць каля грудзей гарызантальна, прыціскаючы корпус да грудзей кісцю правай рукі. У

гэты час плектр, заціснуты паміж вялікім і ўказальным пальцамі гэтай рукі, прыводзіць у ваганне струны. Пад час выканання тэхнічныя і мастацкія магчымасці тара рэалізуюцца з дапамогаю трэляў і разнастайных прыёмаў плектрнага ўдару.

Намаяваў маркі Яўген Сіманенка, іх памер 40x28 мм, наклад – па 40 тысячаў асобнікаў. Друкаваліся ў аркушах па 8 марак (па чатыры маркі кожнага віду).

У дзень выпуску на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (мастак Я. Сіманенка).

Дзве сталіцы

Яшчэ адзін сумесны выпуск – прысвечаны Беларусі і Арменіі. На ім адлюстраваны выявы сталіцаў Мінска і Ерэвана. На марцы № 876 змешчаныя мінскія «Вароты горада» на Прывакзальнай плошчы і плошча Перамогі. На марцы № 877 – будынак Нацыянальнай галерэі Арменіі і выява помніка, які паказвае, што Арменія першая ў свеце краі-

на, якая ў 310 г. прыняла хрысціянства як афіцыйную рэлігію. Варта спыніцца на гісторыі старажытнага горада, размешчанага ў левабярэжнай частцы (па рацэ Аракс) Арацкай даліны і часткова на вулканічным плато на вышыні ад 850 да 1300 м над узроўнем мора. Ерэван – адзін з самых старажытных у свеце. У армянскай гістарычнай літаратуры ён упершыню згадваецца ў пачатку VI ст. Паводле ж знойдзеных пад час археалагічных раскопак клінапісных надпісаў, у 782 г. да Н. Х. урарцкі цар Аргішці пабудаваў крэпасць Эрэбуні, каля якой узнік сучасны Ерэван і ад якой атрымаў назву. Эканамічнае і палітычнае значэнне горада расце з XIII ст., з 1440 г. – адміністрацыйны цэнтр Усходняй Арменіі, з 1735-га – цэнтр Ерэванскага ханства ў складзе Персіі. У выніку руска-персідскай вайны 1826 – 1828 гг. далучанае да Расійскай імперыі. У 1901 г. чыгунка злучыла горад з Тыфлісам, а ў 1908-м з

Джультыю – яго эканамічнае развіццё паскорылася. Сталіцаю Армянскай ССР стаў напрыканцы 1920 г. Дасёння ў горадзе зберагліся руіны крэпасці Эрэбуні і пабудоваў VIII–V стст. да Н. Х., цэрквы XIII і XVII стст., жылыя дамы XVIII і XIX стст.

Мастацкае аздабленне маркі, прысвечанай Мінску, Яўгена Сіманенкі, памеры марак 52x29,6 мм, наклад – па 42 тысячы асобнікаў. Друкаваліся ў аркушах па 6 марак (3 серыі). Намінал «Н» адпавядае тарыфу перасылкі міжнароднай прастай карэспандэнцыі вагою да 20 г уключна з непрыярытэтай.

У дзень выхаду марак у абарачэнне на паштамце Мінска праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (аўтар Я. Сіманенка).

Беларусы спраўдзіліся як нацыя, бо ў нас з'явіліся нацыянальныя героі

Як можна ахарактарызаваць сучасную Беларусь і грамадства, глядзячы на помнікі ў нашых гарадах? Пра якія змены ў нацыянальнай свядомасці беларусаў сведчыць палітыка памяці? Што ў перспектыве чакае шматлікія манументы Леніну, Сувораву, Дзяржынскаму і іншым героям савецкага часу? Пра гэта на tut.by разважаў доктар гістарычных навук, прафесар Захар ШЫБЕКА.

«Дэсаветызацыя ідзе вельмі марудна»

– Як можна ахарактарызаваць сучасную Беларусь і грамадства, глядзячы на помнікі і назвы вуліцаў нашых гарадоў?

– У гарадскім ландшафце нашай краіны назіраецца парадаксальная сітуацыя: большасць назваў вуліцаў, помнікаў прысвечаныя дзеячам гісторыі савецкай і дасавецкай Расіі. Возьмем для ілюстрацыі Мінск. Траціна з усіх патранамічных вуліцаў прысвечаная героям Вялікай Айчыннай вайны, яшчэ траціна – героям расійскай гісторыі. Астатняя частка датычыцца дзеячаў савецкай і дасавецкай Беларусі. Прычым на дасавецкую частку прыходзіцца толькі крыху больш за 7% ад назваў такіх вуліцаў.

Тое ж самае з помнікамі. У нас няма ніводнага горада, які б не меў помніка Леніну. Усяго іх больш за 100. У кожным больш-менш значным паселішчы ёсць помнікі ахвярам і героям Вялікай Айчыннай вайны. Яшчэ 26 манументаў ушаноўваюць герояў Расіі. На долю герояў беларускай гісторыі прыпадае ўсяго 43 помнікі. Гэта сведчыць пра тое, што нашае грамадства дасюль застаецца надзвычай саветазаваным у параўнанні нават з іншымі былымі рэспублікамі СССР. Таксама навідавоку адсутнасць у беларусаў высокага пачуцця нацыянальнага гонару, гістарычнай нацыянальнай свядомасці.

Мы ўсё яшчэ знаходзімся ў пераходным стане да суверэннасці. Таму Беларусь дасюль у значнай ступені выглядае правінцыяй Расіі, а Мінск – маленькай Масквой.

– Але, як вы казалі вышэй, у Беларусі налічваецца ўжо больш за 40 помнікаў героям нацыянальнай гісторыі, большасць з якіх паўсталі ў суверэнны час. Ці можна гаварыць пра пэўны рух у бок беларусізацыі?

– Помнікі нацыянальным героям узнікаюць у значнай ступені дзякуючы грамадскай ініцыятыве. Напрыклад,

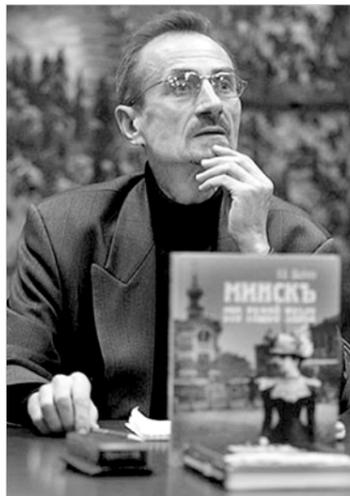
цэлы пантэон беларускіх герояў у сядзібе Анатоля Белага ў Старых Дарогах альбо помнік Ларысе Геніюш у Зэльве.

Разам з тым у нас паранейшаму ўзнікаюць новыя помнікі Сталіну. У 2000 годзе першы ў суверэннай Беларусі помнік «правадыру народаў» паўстаў у Свіслачы на Гродзеншчыне. У 2006-м ягоны бюст устаноўлены на «Лініі Сталіна» пад Мінскам. У тым жа годзе на тэрыторыі Ваеннай акадэміі ў Мінску з'явіўся яшчэ адзін помнік Феліксу Дзяржынскаму (першы «жалезны Фелікс» яшчэ з савецкіх часоў стаіць у аднайменным сталічным скверы насупраць будынка КДБ).

Ідзе супярэчлівы працэс, які сведчыць аб тым, што ў галовах нашых грамадзянаў і кіраўніцтва існуе эклектычны погляд на сваю гісторыю, спадчыну. Але тое, што на гэтым фоне ўзнікаюць помнікі нацыянальным героям – знак паступовай дэсаветызацыі грамадства. Дзяржава так ці інакш пачынае звяртацца да помнікаў як сімвала беларускай памяці і выкарыстоўваць іх у сваіх мэтах. Аднак гэтая справа пасоўваецца вельмі

Недастаткова мэтанакіраваная дзяржаўная палітыка прыводзіць да таго, што людзі не ведаюць сваіх нацыянальных герояў. У такім разе патрыятычнае выхаванне не прыводзіць да кансалідацыі грамадства

марудна. За дзесяць апошніх гадоў у Мінску каля дзесяці савецкіх вуліцаў перайменавалі ў нацыянальныя.

У той жа час у Кіеве гэтая лічба сягае 50, а ў Вільні з усіх вуліцаў, звязаных з героямі савецкай гісторыі, застаўся толькі пяць.

«Мы стварылі нібыта нацыю з выпушчаным нацыянальным зместам»

– Да якіх наступстваў можа прывесці існаванне «ідэалагічнага вінегрэту» ў галовах шараговых грамадзянаў і беларускіх чыноўнікаў: калі побач з захаваннем герояў савецкай гісторыі ствараецца пантэон герояў беларускай гісторыі?

– Гэта не такая бяскрыўданая рэч. Помнікі як сімвалы памяці адыгрваюць вялікую ролю ў кансалідацыі грамадства. Яны выступаюць паказчыкамі прыналежнасці да пэўнай краіны, культуры, гісторыі. Калі дзяржава ігнаруе нацыянальных герояў, але ўшаноўвае тых, хто звязаны з гісторыяй суседніх краінаў, гэта прыводзіць да расколу грамадства. Адбываецца маргіналізацыя свядомасці нацыі, успрыняцце Беларусі як нейкага прыдатку Расіі. Гэта спараджае абьякавасць і вандалізм, напрыклад, у дачыненні да помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны.

Навідавоку адсутнасць у беларусаў высокага пачуцця нацыянальнага гонару, гістарычнай нацыянальнай свядомасці

Недастаткова мэтанакіраваная дзяржаўная палітыка прыводзіць да таго, што людзі не ведаюць сваіх нацыянальных герояў. У такім разе патрыятычнае выхаванне не прыводзіць да кансалідацыі грамадства.

– Вы згадалі пра патрыятычнае выхаванне. Ці ўдалося ўладам Беларусі выпрацаваць адзіную, маналітную дзяржаўную ідэалогію за 17 апошніх гадоў?

– Думаю, можна казаць пра ідэалогію, бо існуе сістэ-

Будынак прыватнага музея А. Белага ў Старых Дарогах

ма пэўных каштоўнасцяў. Бяда ў тым, што гэтая ідэалогія практычна пазбаўленая нацыянальнага зместу, слаба звязаная з беларускай культурай і традыцыямі. Парадаксальная сітуацыя. Мы стварылі дзяржаву, але далёка не нацыянальную. Мы стварылі нібыта нацыю,

але з выпушчаным нацыянальным зместам.

«Беларусізацыя – вынік канфрантацыі з Расіяй»

– Зыходзячы з існай ідэалогіі, ці можна казаць пра наяўнасць палітыкі памяці ў Беларусі?

– Такая палітыка ёсць, нават калі яна не ўсведамляецца. Яна адлюстроўваецца ў назвах нашых вуліцаў і ў помніках, што ўпрыгожваюць нашыя гарады.

Палітыка памяці ў Беларусі прайшла некалькі этапаў. Пасля атрымання краінай незалежнасці, у 1991–1994 гадах, у яе аснову былі пакладзеныя нацыянальныя ідэалы і героі.

Наступны этап – 1995–2002 гады. Тады адбывалася вяртанне да савецкіх ідэалаў і герояў. Паралельна пашырліся такія ідэалагічныя плыні, як славянафільства і заходнерусізм.

На маю думку, адмоўную ролю ў гэтым працэсе адыграла стварэнне саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі. Гэта прыводзіла да дэзарэнтацыі грамадства, падваення нацыянальнай свядомасці. У якой краіне мы жывем? Ці то ў Беларусі, ці то ў Саюзнай дзяржаве.

З 2002 года ў нас пагоршыліся адносіны з Расіяй. Пачалося вяртанне да мяцовага каларыту. На першае месца высунуліся ідэалы Савецкай Беларусі, усё часцей выкарыстоўваўся мясцовы матэрыял.

Апошні этап вядзе адлік з 2009 года. Наша дзяржава стала больш актыўна выкарыстоўваць нацыянальныя ідэалы ў сваёй палітыцы памяці. Тым не менш гэта толькі першыя прабліскі.

Паводле матэрыялаў інтэрнэту

(Заканчэнне будзе)

Даведка. Захар ШЫБЕКА нарадзіўся 30 ліпеня 1948 года ў вёсцы Асінаўка Сенненскага раёна Віцебскай вобласці. Выпускнік гістфака БДУ (1972). Да 1991 г. працаваў у Інстытуце гісторыі Акадэміі навук. Узначальваў Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі. Аўтар кніг «Мінск. Старонкі жыцця дарэвалюцыйнага горада» (з Сафіяй Шыбека; 1994), «Гарады Беларусі» (1997), «Нарыс гісторыі Беларусі» (2003), «Мінск 100 гадоў таму» (2007), «Гарадская цывілізацыя: Беларусь і свет. Курс лекцый» (2009). Лаўрэат прэміі імя Францішка Багушэвіча Беларускага ПЭН-цэнтра. Доктар гістарычных навук, прафесар. Выкладае ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі гуманітарных навук.

Музычнае краязнаўства

Вытокі гэтай гісторыі пачаліся з дзвюх крыніцаў. Вывучаючы літаратурную спадчыну беларускага пісьменніка XIX стагоддзя Аляксандра Ельскага, Адам Мальдзіс знайшоў звесткі пра Міхала Грушвіцкага, які быў мужам сястры А. Ельскага – Станіславы. Гэтыя факты трапілі ў яго кнігу «Таямніцы старажытных сховішчаў», якая пабачыла свет у 1974 годзе. З гэтай кнігі браты Фелікс і Язэп Янушкевічы і даведаліся пра свайго земляка – вядомага кампазітара XIX стагоддзя Міхала Грушвіцкага, які нарадзіўся ў 1828 годзе ў Выганічах каля Ракава і памёр там жа ў 1904-м. На старых ракаўскіх каталіцкіх могілках былі знойдзены пахаванні бацькі і сына – Міхала і Караля Грушвіцкіх. Знайшліся таксама сведкі, якія памяталі пра былых гаспадароў маёнткаў у Ракаве, Германішках, Бесавым балоце. Дзякуючы намаганням Язэпа Янушкевіча складзенае радаводнае дрэва Грушвіцкіх герба «Корчак», сталі вядомыя іх нашчадкі, у тым ліку – праўнук Міхала Грушвіцкага Зыгмусь Закрэўскі, які цяпер жыве ў Закапанэ (Польшча).

у касцёле Св. Яна ў Вільні, сакратаром і дарадцам дырэктара музычных тэатраў Санкт-Пецярбурга генерала А. Львова. Да канца жыцця займаў пасаду дырэктара аркестра ў Александрыйскім тэатры, дзе ставіліся яго творы.

К а н с т а н ц і н Горскі (1859–1924) нарадзіўся ў Лідзе. Вучыўся ў Гродзенскай і Віленскай гімназіях, Варшаўскім музычным інстытуце ў А. Концакага, Пецяр-

Гісторыя «вяртання на радзіму з небыцця» Міхала Грушвіцкага выпадкова атрымала працяг два гады таму, калі ў Варшаўскім архіве музыказнаўца Святлена Немагай знайшла партытуры твораў беларускіх кампазітараў. Сярод іх 14 невядомых (сёння) операў Станіслава Манюшкі, а таксама асобныя зборнікі фартэп'янных твораў Міхала Грушвіцкага, выдадзеныя ў Варшаве (1873), Вільні, Мінску (1879) і Санкт-Пецярбургу. Ксеракопіі некаторых нотных выданняў Святленай Немагай былі перададзеныя вядомаму кампазітару, дырыжору і кіраўніку ансамбля салістаў «Класік-Авангард» Уладзіміру Байдаву.

Ансамбль заснаваны ў 1988 годзе і з'яўляецца лідарам сярод інструментальных калектываў краіны ў жанры камернай музыкі. «Класік-Авангард» – гэта своеасаблівая творчая лабараторыя па вяртанні на Беларусь старажытнай інструментальнай музычнай спадчыны. Праца па ўвасабленні адкрытай Святленай Немагай музычнай спадчыны працягвалася больш за паўгода. І вось 22 чэрвеня на сцэне Малой залы імя Р. Шырмы Белдзяржфілармоніі адбылася іх канцэртная прэзентацыя пад назваю «Сувенір ад Маэстра». Насамрэч назва «сувенір» вельмі сціпла адлюстроўвае тую вялікую даследчыцкую і творчую працу, якая зробленая. Чарговае адкрыццё невядомай старонкі музычнай спадчыны – гэта вялікі падарунак не толькі (на жаль!) нешматлікім слухачам таго канцэрта, гэта вялікі падарунак усёй краіне, чарговы ўнёсак у яе багатую шматгранную культуру. І зроблена ўсё дзякуючы энтузіязму неаб'якавых да музычнай спадчыны асобаў і пры дапамозе Інстытута Польскага ў Мінску.

У канцэрце прагучалі творы трынаццаці кампазітараў, сярод якіх

Гісторыя вяртання музычнай спадчыны

Праўнук М. Грушвіцкага – Зыгмусь Закрэўскі – каля магілы дзеда

П'ера» Севярына Слабадзінскага, «Навагодняя полька» Вітальда Пшыборы, полька «Чараўніца» Каэтана Крашэўскага. Жыццё і творчасць гэтых кампазітараў былі песна звязаныя з Беларуссю.

Віктар Кажынскі (1812–1867) быў кампазітарам, дырыжорам, музычным пісьменнікам. Аўтар шматлікіх камедыя-операў, аперэтак, меладрамаў, уверцюраў, танцаў, фартэп'янных твораў, спеўніка (5 шпыткаў). Вучыўся ў

буржскай кансерваторыі ў Л. Аўэра, М. Рымскага-Корсакава. Працаваў у Пензе, Тыфлісе (дзе пазнаёміўся з П. Чайкоўскім), Саратаве, Харкаве, Варшаве, Познані. Аўтар шматлікіх песень, романсаў, скрыпічных твораў, оперы «Маргер» на сюжэт У. Сыракомлі, сімфанічнай паэмы «На Алімпі», арганнай «Фантазіі фа мінор».

Каэтан Крашэўскі (1827–1896) нарадзіўся ў маёнтку Доўгае. Вучыўся ў Свіслацкай гімназіі, у Варшаве. Напісаў больш за сотню музычных твораў, пераважна для фартэп'яна (канцэрты, санаты,

У 1869-м разам з дырыжорам аркестра Віленскага тэатра В. Эбанам арганізаваў канцэртнае падарожжа па беларускіх гарадах. Яго фартэп'яныя творы ў Мінску выдаваў А. Валіцкі, першы біёграф С. Манюшкі.

Ансамбль «Класік-Авангард» выканаў таксама ўжо вядомыя творы Міхала Ельскага, Генрыха Веняўскага, Антонія Концакага, Караля Ліпінскага, Мечыслава Карловіча. Парадавалі глядачоў сваім майстэрствам у выкананні твораў Ф. Шапэна і маладыя піяністкі, выхаванкі класа

Выступае К. Марэцкая

С. Немагай

творы пяці выконваліся ўпершыню: «Полька-прыгажуня» Віктара Кажынскага, «Успамін аб Надрэччы» Канстанціна Горскага, «Марш для

Віленскім універсітэце ў Я.Д. Голанда. Супрацоўнічаў з Віленскім тэатрам, пісаў для яго творы і граў партыю першай скрыпкі. Быў арганістам

мініяцюры). Найбольш вядомыя з іх – «Імпровізацыя», «Полька-мазурка», «Aime moi», вальс «На Лысай гары» і інш. Заснаваў Таварыства падтрымкі музыкантаў. Друкаваўся ў часопісе «Музычны рух», займаўся літаратурнай творчасцю.

Польскі кампазітар і піяніст **Вітальд Пшыбора ў 1860-х гадах працаваў у Вільні і Мінску.**

заслужанай артысткі Беларусі прафесара Акадэміі музыкі Л.С. Шаламенцавай – Кацярына Матах і Кацярына Марэцкая.

Працяг гісторыі «адкрыцця музычнай спадчыны» Міхала Грушвіцкага і пра першае выкананне вернутых на радзіму яго твораў чытач знойдзе ў наступных нумарах «КГ».

Наш кар.

«Класік-Авангард» выконвае канцэрт К. Ліпінскага (на скрыпцы саліруе Алена Мальцава)

P.S. На жаль, вялікая праца творчага калектыва даследчыка, кампазітара і салістаў ансамбля ацэньваецца кіраўніцтвам філармоніі выключна па прыбытку ад продажу квіткаў на канцэрт. Аднак, каб зацікавіць слухача – творы павінны гучаць. Такім чынам, атрымліваецца «замкнутае кола», з якога трэба знайсці выйсце. Канцэртнае выкананне вернутых з небыцця твораў вядомых у свой час беларускіх кампазітараў трымаецца выключна на энтузіязтах – і выканаўцах, і слухачах.

Звалі яго Іван Фёдараў Масквіцін

Многія старонкі ўнікальнай па аб'ёмах вырашаных кнігазнаўчых задачаў энцыклапедыі прысвечаны Беларусі, беларускім тэмам. Дарэчы, змешчаны і артыкул пра Ф. Скарыну, напрыканцы якога аўтар зазначае: «...выданні С(карыны) былі вядомыя ў Маск. Русі, аднак не ўхваляліся афіцыйным праваслаўем і ў літургічнай практыцы не ўжываліся». Я. Неміроўскі развенчвае і некаторыя выдумкі, звязаныя са Скарынам, Пятром Мсціслаўцам, лёсам іх кніг. У артыкуле пра Івана Фёдарова, якім адкрываецца энцыклапедыя, аўтар звяртае ўвагу на павязь біяграфіі друкара з Беларуссю. Цяпер зноў пачало шырыцца версіфікатарства пра тое, што Іван Фёдараў нарадзіўся ў Беларусі, нават і адрас, месца ўказваецца – паблізу Вілейкі. А вось што чытаем у Я. Неміроўскага: «В Вел. Княжестве Литовском существовал известный шляхетский род Федоровичей. И.И. Левицкий относил И.Ф. к этому роду и внёс сведения о нём в "Библиографию Федоровичей". Однако роду Федоровичей принадлежал герб "Огинец", а гербом "Шренява", который ставил на своих изданиях И.Ф., этот род никогда не пользовался.

Впоследствии, находясь в Польско-Литовском гос-ве, И.Ф. стал прибавлять к свое-

му имени фамильное прозвище "Москвитин". Это прозвище встречается впервые в предисловии гетмана Г.А. Ходкевича к Учительному Евангелию 1569 года, где он сообщает, что нашёл "в том деле друкарском людей научных, Ивана Фёдоровича Москвитина да Петра Тимофеевича Мстиславца". <...> Фамильное прозвище "Москвитин" совсем не обязательно указывает на происхождение его владельца из Москвы. Оно может восходить не к географическому наименованию, а к имени собственному или прозвищу «Москва». <...> "Москвитины" в 16–17 вв. были достаточно широко распространены как в Моск. гос-ве, так и в Вел. Княжестве Литовском. Тушков указывает, что в 16 в. проживал крестьянин Иван Андреев сын Москвитин, по берегу Нёмана – белорус. Помещик Сидор Москвитин <...> (сохранилась архивная запись о том, что в ун-т поступил "Иван сын Фёдора из Петкович...")» У Беларусі некалькі вёсак з назвай Пітковічы. Ёсць

у Баранавіцкім, Дзяржынскім раёне... Дык, можа, усё ж існуюць падставы для «беларускасці» Івана Фёдарова? Дарэчы, трэція Пітковічы – за 8 вёрстаў ад Радашковічаў. З усіх гэтых мясцінаў паходзілі шляхецкія прозвішчы Рагозаў і Анфоровых, якія таксама карысталіся гербам «Шренява», падобным на выдавецкі знак І. Фёдарова. Калі атаясамліваць друкара з Іванам, сынам Фёдара з Пітковічаў, то трэба і пагадзіцца з беларускім паходжаннем Івана Фёдарова.

Падобна да асветляецца «астрожская» тэма. Як вядома, асветнік і друкар прыкладна з 1578 па 1583 гады жыў і працаваў у Астрозе, на Ровеншчыне, у маёнтку, які належаў князю Канстанціну Канстанцінавічу Астрожскаму – аднаму з найбуйных магнатаў ВКЛ (гадавы прыбытак князя, які валодаў 80-ю гарадамі і 2760-ю вёскамі, складала 19 млн злотых). Менавіта там у 1581 годзе была выдадзена знакамітая Астрожская Біблія. «Выпуск в свет первой полной

Персональные энциклопедии заставляют выкликать асаблівую цікавасць у чытача, які выяўляе ўвагу да асобы даследавання. Сам факт з'яўлення выдання падобнага кшталту становіцца прадметам абмеркавання, пошуку адказаў на наступныя пытанні: «А ці ўсе тэмы разгледжаныя ў персанальнай энцыклапедыі? Ці ўсе даследаванні ўлічаныя? А, можа, і не энцыклапедыя той ёмісты том, а ўсяго толькі энцыклапедычны даведнік?»

У Маскве ў выдавецтве «Энциклопедия» пабачыла свет выданне «Иван Фёдарай і яго эпоха». Аўтар фаліянта, агульны аб'ём якога 100,5 улікова-выдавецкіх аркушаў, адзін – Яўген Львовіч Неміроўскі. Яго ўнікальны ўнёсак у славянскае, сусветнае кнігазнаўства інакш як падзвігам даследчыка і не назавеш! Пачатак сённяшняму плёну ў выглядзе энцыклапедыі пакладзены быў яшчэ ў 1958 годзе, калі вучоны знайшоў у Львове невядомыя дагэтуль дакументы пра Івана Фёдарова. У 1964 годзе пабачыла свет манаграфія Я. Неміроўскага «Узнікненне кнігадрукавання ў Маскве. Иван Фёдарай». Затым былі выдадзеныя манаграфіі «Пачаткі кнігадрукавання ва Украіне. Иван Фёдарай» (1974) і «Иван Фёдарай у Беларусі» (1979). Усяго Яўген Львовіч напісаў болей як 1 800 артыкулаў, прысвечаных вытокаў кнігадрукавання на Русі і Івану Фёдараву.

Кніжны знак І. Фёдарова

вост.-слав. Библии – издательский подвиг Ивана Фёдорова. Библия стала важной вехой в борьбе с экспансизмом католической реакции, способствовала росту национального самосознания русских, украинцев и белорусов.

укреплению позиций родного языка, развитию естествознания, развитию науки, – піша Я. Неміроўскі.

У энцыклапедыі «Иван Фёдарай і яго эпоха» пададзеныя артыкулы пра беларускіх кнігазнаўцаў, пісьменнікаў, вучоных, што нарадзіліся ў Беларусі, – У.В. Анічэнку, М.Б. Батвінніка, А.С. Будзіловіча, Г.Я. Галенчанку, Э. Гутэн-Чапскага, Я.Ф. Карскага, А.І. Клібанова, М. Клімковіча, С. Майхровіча, І.І. Малышэўскага, А. Рымшу, М. Садковіча, М.М. Сікорскага, А.Р. Шыцгана, В. Шматава, Э.В. Ялугіна. Асобны расповед – пра Мамонічаў, беларускія бібліятэкі, Васіля Цяпінскага, Р.А. Хадкевіча як заснавальніка Заблудаўскай друкарні, графа А. Храптовіча са Шчорсаў (аўтар падкрэслівае, што ў прыватным кнігазборы Храптовічаў захоўваўся асобнік Бібліі 1581 года). Досыць грунтоўна пададзены жыццёвыя беларускага мыслара, асветніка-гуманіста, рэлігійнага рэфарматара Сымона Буднага.

Открытие памятника первопечатнику Ивану Федорову в Москве 27-го сентября.

Со снимка московского корреспондента журнала «Огонек» фотографа С. Г. Свиридова.

Общій видъ торжества.

ИВАН ФЕДОРОВ

425

ЗАСНУВАННЯ ПЕРШОЎ ДРУКАРНІ
У М. ЛЬВОВІ

Пишіть індекс підприємства за м'язу місяця призначення

Кому

Індекс підприємства за м'язу | адреса відправника

Ці ёсць заўвагі да зместу энцыклапедыі «Иван Фёдарай і яго эпоха»? Магчыма, варта было больш шырока паказаць беларускае кнігазнаўства, беларускае бібліяфільства папярэдніх стагоддзяў. У артыкулах пра вучоных, пісьменнікаў ёсць некаторыя недакладнасці. Але ўсё гэта не прынімае агульнага ўзроўню, пайтаруся, сапраўды ўнікальнай энцыклапедыі Яўгена Неміроўскага «Иван Фёдарай і яго эпоха».

Мікола БЕРЛЕЖ

Матрос з браняносца «Слава»

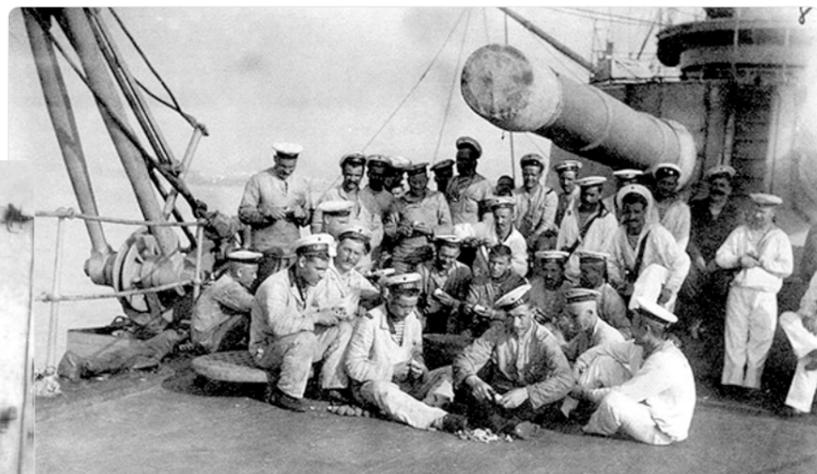
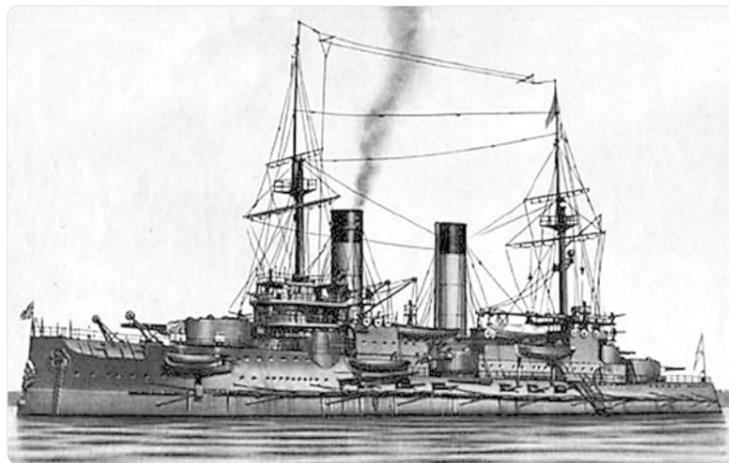
У кнізе «Памяць. Лельчыцкі раён» пра Ульяна Логвінавіча Мазура сказана ўсяго некалькі слоў: браў Зімні, удзельнічаў у грамадзянскай вайне. Між тым, гэты чалавек заслугоўвае таго, каб пра яго лёс было расказана больш падрабязна. У гэтым мне дапамог унук Ульяна Логвінавіча, цяперашні жыхар Жлобіна, Уладзімір Фёдаравіч Казачэнка.

Нарадзіўся У.Л. Мазур у 1891 годзе ў сялянскай сям'і ў вёсцы Буда-Сафіеўка сучаснага Лельчыцкага раёна. У 1912 годзе быў прыкліканы на службу ў Імператарскі флот і трапіў на Балтыку. На ўсё жыццё яму запоўніўся момант прысягі, якая адбывалася ў Кранштаце ў прысутнасці імператара Мікалая II. У час службы на Балтыцы нашаму земляку неаднаразова даводзілася бачыць буду-

чага адмірала А.В. Калчака, які тады камандаваў міннай дывізіяй на Балтыйскім флоце. Як успамінаў Ульян Логвінавіч, гэта быў адукаваны афіцэр, далікатны чалавек, які прыцягваў да сябе людзей, за што яго паважалі і любілі на флоце.

На Балтыцы У.Л. Мазура заспела Першая сусветная вайна. На той час ён служыў качагарам на эскадрным браняносцы «Слава».

Свой апошні бой гэты карабель прыняў у кастрычніку 1917 года падчас знакамітага Маанзундскага бою ў Рыжскім заліве. У Петраградзе У.Л. Мазур апынуўся якраз перад самым штурмам Зімняга. У апошнія гады можна пачуць выказванні на конт таго, што

быццам ніякага штурму было. Ульян Логвінавіч сцвярджаў – штурм быў, толькі адбываўся ён без адзінага стрэлу. Часовы ўрад, які знаходзіўся ў Зімнім, проста чакаў, калі яго арыштуюць. Пасля грамадзянскай вайны У.Л. Мазур вярнуўся ў родную вёску. Адзін з першых ус-

тупіў у калгас. У час нямецка-фашысцкай акупацыі дапамагаў партызанам. У 1943 годзе разам з аднавяскоўцамі быў вывезены ў Германію. Яго сям'і пашчасціла вярнуцца дамоў, хаця амерыканцы, якія вызвалілі яе, прапанавалі ехаць у Амерыку. «Няхай у голадзе і холадзе, але дома», – так адказаў У.Л. Мазур. Памёр герой нашага аповеду ў 1990 годзе. Пахаваны на могілках суседняй з Буда-Сафіеўкай вёскі Буйнавічы.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік
жлобінскай райгазеты
«Новы дзень»,
краязнаўца,
ураджэнец
Лельчыцкага раёна

На здымку злева: Ульян Логвінавіч Мазур у Гельсінгфорсе (Хельсінкі), 1916 год

«Край любімы, мой родны»

Да 865-годдзя Койданава

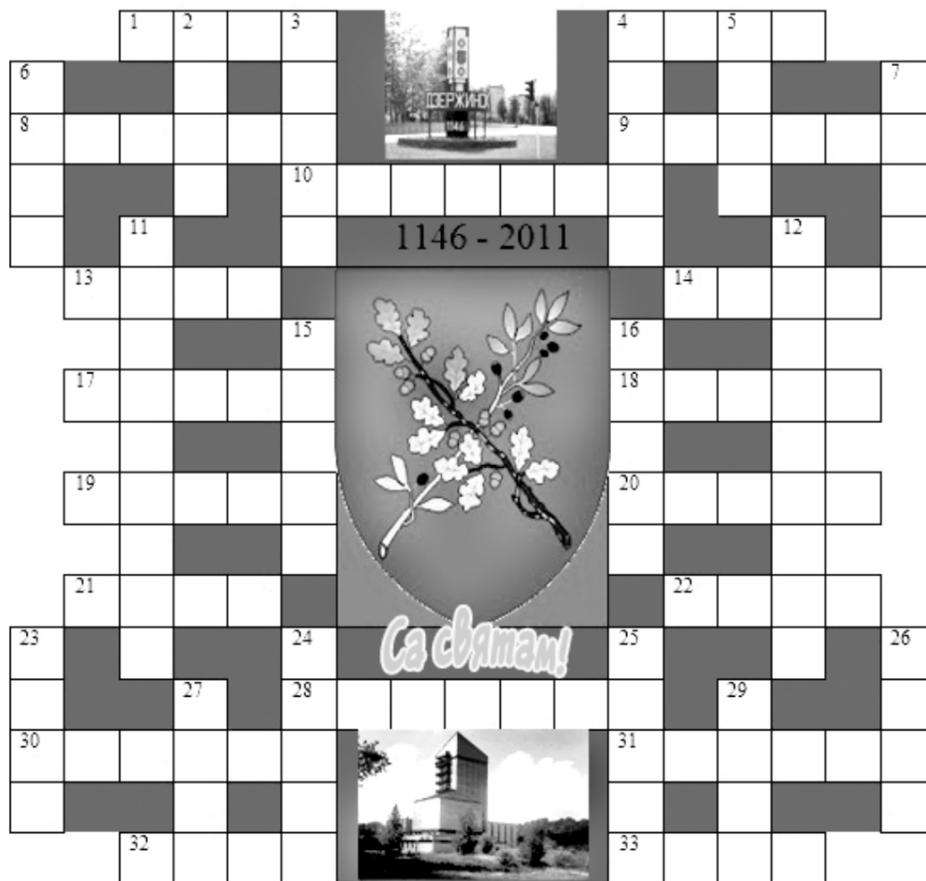
Уздоўж

1. ... Глобус. Імя праязіка, паэта, мастака, ураджэнца Дзяржынска, аўтара шматлікіх твораў пра Койданава. 4. Верш ураджэнца вёскі Крысава Аляся Салаўя, прысвечаны рэчцы на Дзяржыншчыне. 8. Самуіл .... Вядомы расійскі пісьменнік, дзіцячы паэт, далёкія продкі якога нарадзіліся і жылі ў мястэчку Койданава. 9. Колішняя назва вышэйшай кропкі Беларусі – гары Дзяржынскай. 10. Міхась .... Прозвішча вядомага мастацтвазнаўца, этнографа, прафесара, які жыў у вёсцы Старынка і пахаваны на мясцовых могілках. 13. Вёска на Дзяржыншчыне, дзе жыў «іншапланецяне» (жарт). 14. Крыніца паэтычнага натхнення. 17. Прылада для пісьма, пяро (састар.). 18. Тонкая галінка, дубец, якім у мінулым «выхоўвалі» дзяцей. 19. Лясная пеўчая птушка. 20. «На Купалле, на святое, // Рві, матуля, ... тое». З верша Янкі Купалы «На Купалле». 21. Адно з найстарых прамысловых прадпрыемстваў Дзяржынска, заснаванае ў 1928 г. 22. «Граната, граната // ... ў Марата // І маці-Радзіма // У Марата ...». З кантаты «Памяці Марата Казея» (словы ўраджэнца Дзяржынска А. Вольскага, музыка Ул. Алоўнікава). 28. «... койданавец». Назва першай раённай газеты, «прабавкі» «Узвышша». 30. Частка тэлефона апарата. 31. ... або Сёмуха. Каляндарнае свята, якое шануецца і адзначаецца вяскоўцамі не толькі Дзяржын-

шчыны. 32. Напалеон .... Вядомы мастак XIX ст., аўтар акварэльных малюнкаў «Пейзаж палаца Чапскага ў Станькаве» і «Скарбчык у маёнтку Станькава». 33. «... любімы, мой родны, // Ты на свеце свабодны». З верша Адама Русака «Лясная песня».

Упоперак

2. Натхніцель, арганізатар чаго-небудзь. 3. Тое, што і вільготна, сыра. 4. «Была такая ...» Кніга вядомага гісторыка, этнографа Міколы Улашчыка, ураджэнца Дзяржыншчыны. 5. «Чырвоны ...». Камуна, арганізаваная ў Койданава ў жніўні 1928 г. 6. «... гатовы, струны тугі, // Кроў у жылах закіпае». З верша «Скрыпка» Цёткі (Алаізы Пашкевіч), якой сёлета 135 гадоў з дня нараджэння. 7. Вялікае .... Вёска ў Бараўскім сельсавеце, дзе існуе адна з найстарых школаў Дзяржыншчыны. 11. Выдатны народны ансамбль старадаўняй беларускай музыкі пры Дзяржынскай дзіцячай школе мастацтваў. 12. Вёска непадалёк Дзяржынска, дзе ў пачатку ліпеня 1944 г. было вырашана пытанне аб капітуляцыі 4-й нямецкай арміі. 15. Тое, што і каваль: ... каваў кайданы, а заадно і зброю. Паводле адной з версій ад гэтага слова паходзіць назва Койданава – паселішча кавалёў. 16. Невершаваная літаратура. 23. Месяц 1930 г., калі была адкрытая першая ў Беларусі Койданаўская МТС (машына-трактарная станцыя). 24. ... на любую кветку ляціць,

але не на кожную сядзе (прык.). 25. Літаратурна-паэтычны клуб, які аб'ядноўвае аматараў літаратурнага слова; дзейнічае пры Дзяржынскай цэнтральнай раённай бібліятэцы. 26. ... Леановіч. Імя лётчыка, Героя Савецкага Саюза, ураджэнца вёскі Слабодка. 27. Койданаўскі кальвінскі ...

Архітэктурны комплекс, пабудаваны ў XVII ст. Мікалаем Радзівілам. Захаваліся рэшткі яго муроў. 29. Вайсковае падраздзяленне пяхоты, якім камандаваў у час вайны Герой Савецкага Саюза Мікалай Шарко. Яго імем названая вуліца ў Дзяржынску.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Жнівень

23 – Меранкоў Міхаіл Андрэвіч (1936), жывапісец, аўтар шматлікіх палотнаў, якія захоўваюцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва, Міністэрстве культуры Расіі і іншых установах Беларусі і Расіі, педагог – 75 гадоў з дня нараджэння.

24 – Маркавец-Бартлава Валянціна Пятроўна (1951), Докшыцкі р-н), мастак дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва, вядомы майстар габелена і сцэнічнага касцюма, творы якой знаходзяцца ў многіх музеях Беларусі, Украіны, Польшчы, прыватных калекцыях ЗША, Індыі, Германіі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2004) – 60 гадоў з дня нараджэння.

26 – Дзянісаў Павел Ферапонтавіч (1911 – ?), музыкант, трубач, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

27 – Лада-Заблоцкі (Заблоцкі-Лада) Тадэвуш Гіляравіч (1811, Сенненскі р-н – 1847), паэт, які лепшыя творы прысвяціў Радзіме, яе людзям, гісторыі і помнікам, пісаў на польскай, французскай, рускай і беларускай мовах, перакладчык – 200 гадоў з дня нараджэння.

27 – Новік-Пяюн Сяргей (сапр. Новік Сяргей Міхайлавіч; 1906, Нясвіжскі р-н – 1994), беларускі паэт, празаік, драматург – 105 гадоў з дня нараджэння.

28 – Бураўкін Генадзь Мікалаевіч (1936, Расонскі р-н), паэт, многія вершы якога пакладзеныя беларускімі кампазітарамі на музыку, аўтар зборнікаў паэзіі і прозы, кніг для дзяцей, сцэнарыяў дакументальных і мастацкіх фільмаў, перакладчык на беларускую мову вершаў рускіх, украінскіх, малдаўскіх, балгарскіх паэтаў, дзяржаўны дзеяч Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1980) і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1972) – 75 гадоў з дня нараджэння.

Стыхія – прыгожая, прыцягальная, падступная...

Для тых, каму шанцуе на навальніцу

Вецер ніколі не дае магчымасці зразумець, адкуль ідзе навальніца: апошняя звычайна ідзе супроць першага. Адлегласць да навальніцы можна вызначыць па часе бліскавіцы маланкі і раскату грому (1 сек – адлегласць 300–400 м, 2 сек – 600–800 м, 3 сек – 1000 м). Перад пачаткам навальніцы звычайна бывае бязветрана або вецер мяняе свой накірунак. Трэба памятаць, што мокрае адзенне і цела павышаюць небяспеку быць «прышпіліным» маланкай. Пажадана, калі вы апынуліся ў лесе пад час навальніцы, хавацца сярод невысокіх дрэваў, на адкрытай мясцовасці – у сухой ямцы.

Пясчаная і камяністая глеба больш небяспечная, чым гліназёмістая. Небяспечна размяшчаць лагер на выпуклых формах рэльефу.

У навальніцу забараняецца хавацца каля адзіночных дрэваў, не варта пры руху прыхільца да скалаў і адвесных сценаў. Не заставайцеся на паляныцы лесу, каля вадаёма. Не варта бегаць і мітусіцца, перасоўвацца вялікай групай, захоўваць у намёце ці пры сабе металічныя прадметы.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЛОЎЧАЯ ЯМА – выкапаная ў зямлі, перакрытая тонкімі жэрдкамі і замаскіраваная суком з веццем, мохам і лісцем, – пастка для лоўлі ласёў, дзікоў, казуляў, мядзведзяў, ваўкоў. Вядомая з глыбокай старажытнасці; канструкцыйная прастата і ўніверсальны характар абумовілі яе існаванне да XX ст. (асобныя выпадкі лоўлі звяроў такім спосабам зафіксаваныя ў 1920-я г. у Асіповіцкім р-не). Гэта першая і адзіная пастка, заснаваная на выкарыстанні цяжару самой жывёлы. Капалі ямы на звярыных пераходах, каля вадапоў і інш. Найбольш улоўнымі былі ямы ў праходах шматкіламетровых жардзяных платоў (наткнуўшыся на яго, звер ішоў уздоўж, збочваў у першы праход і трапляў у лоўчую яму). У мясцовасцях з мяккім і сыпкім грунтам ямы абшывалі плашкімі, тоўстымі дошкамі (тарчыцамі), жэрдкамі або забівалі ў цэнтры гладкі, заостраны зверху дубовы кол. Драпежнікаў прываблівалі мясам.

XIX ст. Створаная на паўдн. ускраіне Мінска ў сутоку рэк Свіслач і Лошыца. У комплекс уваходзіць сядзібны дом, Лошыцкая капліца, гаспадарчыя пабудовы, пейзажны парк. Цэнтр кампазіцыі – сядзібны дом на грэбені прыпоймавай тэ-

Лошыцкая капліца (фота пач. XX ст.)

ЛОШЫЦКАЯ СЯДЗІБА – помнік сядзібна-паркавага мастацтва 2-й пал.

расы. Мае асіметрычную аб'ёмна-просторавую кампазіцыю, якая складаецца з драўлянага 1-павярховага і прыбудаванага да яго тарца мураванага 2-павярховага аб'ёмаў. У дэкаратыўным аздабленні фасадаў выкарыстаныя драўляныя разныя дэталі (слупы галоўнага ўвахода, аконныя ліштвы, карнізныя паясы і інш.). У пачатку XXI ст. у інтэр'еры зберагаліся ляпныя дэталі, абліцоўка сценаў панэлямі з дубу, каляровая кафля.

Перад галоўным фасадам парадны партэр у форме няправільнага эліпса, абмежаваны пад'язнымі дарогамі; з процілеглага боку – пакаты прыбрэжны спуск на лукавіну р. Лошыцы. Асноўны паркавы ўчастак з калыцавымі дарожкамі знаходзіцца перад паўночным тарцовым фасадам. Пасля Вялікай Айчыннай вайны парк быў засаджаны таполямі. Растуць таксама ўнікальныя экзоты: гінкго двухлопасцевы, магнолія кобус, дуб пушысты, ясень маннаносны, лістоўніцы японская, сібірская і еўрапейская, хвоі веймутава і чорная, абрыкос маньчжурскі, гартэнзія Брэтшнайдэра, бярозы амерыканская і Эрмана.

Лошыцкая капліца – помнік архітэктуры 2-й пал. XVIII ст. Пабудаваная ў стылі барока. Мураванае

Лошыцкая сядзіба (флігель для прыслугі)

цэнтральнае 8-граннае ў плане збудаванне пакрытае шатровым дахам, завершаным шлемападобным купалам на глухім барабане. Фасады з франтонамі крывалінейнай канфігурацыі, пілястрамі, прафіляваным карнізам з сухарыкамі. Вокны паўцыркульныя і авальныя. Інтэр'ер зальны, перакрыты купальным скляпеннем.

Бытуюць легенды, звязаныя з сядзібаю, капліцаю і нават асобнымі дрэвамі парку.

ЛУБ – частка кары дрэваў. Нарыхтоўвалі з камлёвай часткі дрэваў. З яго рабілі корабы, лубянкі, калыскі, палукашы для вазоў, ім накрывалі рачныя судны.